

पर्यावरणातील मूलभूत संज्ञा/Basic Terminology of Environment

खाली दिलेल्या सारणी मध्ये पर्यावरणातील काही मूलभूत संज्ञा देण्यात आलेले आहेत.

The table below gives some basic terms for the environment.

No.	संज्ञा	परिभाषा
1	अमेन्सॅलिझम/Amensalism	हा दोन प्रजातींमधील परस्परसंवादाचा एक प्रकार आहे जिथे एकाला इजा होते आणि इतर अप्रभावित राहतात. उदाहरणार्थ, पेनिसिलिन आणि बॅक्टेरिया.
2	अजैविक घटक/Abiotic components	परिसंस्थेतील निर्जीव आणि अजैविक घटक माती, पाणी, हवा, सूर्यप्रकाश इत्यादी अजैविक घटक बनतात.
3	वातावरण/Atmosphere	वातावरण हे वातावरणातील वायू, पाण्याची वाफ आणि निलंबित कणांचे भौतिक मिश्रण आहे जे पृथ्वीला सर्व बाजूंनी वेढलेले आहे. हे पृथ्वीच्या गुरुत्वाकर्षणाने पृष्ठभागावर बांधलेले आहे
4	स्वयंपोषी/Autotrophs	जे जीव CO ₂ आणि पाण्यासारख्या अजैविक पदार्थांपासून स्वतःचे अन्न तयार करतात त्यांना स्वयंपोषी म्हणतात. त्यांना प्राथमिक उत्पादक म्हणूनही ओळखले जाते.
5	स्वयं पर्यावरणशास्त्र/Auto ecology	पर्यावरणाच्या संदर्भात विशिष्ट व्यक्ती किंवा प्रजातींचा पर्यावरणीय अभ्यास स्वयं पर्यावरणशास्त्र म्हणून ओळखला जातो.
6	बेंथिक प्राणी/Benthic animals	जे प्राणी पाण्याच्या तळाशी राहतात ते बेंथिक प्राणी आहेत.
7	जैवसंचय/Bioaccumulation	हवा, पाणी इत्यादी बाह्य वातावरणाशी तुलना करता ही विशिष्ट जीवांच्या शरीरात विषारी घटकांची एकाग्रता वाढवण्याची प्रक्रिया आहे (म्हणजेच एखाद्या घटकाने अन्नसाखळीत प्रथम प्रवेश कसा केला याचा संदर्भ देते) आणि सर्वसाधारणपणे, अशा प्रदूषकांचे प्रमाण शरीरात जास्त होते.
8	जैव प्रवर्धन/Biomagnification	विषारी घटकांचे प्रमाण सलग ट्रॉफिक स्तरांवर वाढते. या कारणामुळे विषारी घटक शोषले जाऊ शकत नाहीत आणि त्याच वेळी ते सलग उच्च ट्रॉफिक स्तरांवर हस्तांतरित केले जातात परिणामी उच्च ट्रॉफिक स्तरावर विषारी घटकांचे प्रमाण अधिक होते.

9	जैवविविधता/Biodiversity	सर्व वनस्पती, प्राणी आणि सूक्ष्मजीव यांची एकूण बेरीज परिसंस्थेच्या जैवविविधतेचे प्रतिनिधित्व करते. हे परिसंस्थेच्या जैविक घटकांच्या आंतरप्रजाती आणि अंतर्जातीच्या भिन्नतेच्या दृष्टीने देखील प्रस्तुत केले जाते.
10	जैव-रासायनिक चक्र/Bio-Geochemical cycles	ज्या गोलाकार मार्गामधून नायट्रोजन, कार्बन इत्यादी आवश्यक घटक जीवांपासून पर्यावरणाकडे फिरतात त्यांना जैव-रासायनिक चक्र म्हणतात.
11	बायोम/Biome	नैसर्गिक जंगले आणि गवताळ प्रदेश जे हवामानाशी किंवा सूर्यप्रकाश, तापमान आणि पावसाच्या वितरणाशी जोडलेले असतात त्यांना बायोम म्हणतात.
12	जैवमास/Biomass	एखाद्या सजीवामध्ये ठराविक वेळी अस्तित्वात असलेल्या सजीव पदार्थाचे प्रमाण त्या जीवाचे बायोमास म्हणून ओळखले जाते.
13	जीवमंडल/Biosphere	ही पृथ्वीच्या पृष्ठभागावरील सर्वात मोठी परिसंस्था आहे आणि तिची उपस्थिती पृथ्वीच्या तीनही क्षेत्रांमध्ये सतत परस्परसंवाद आणि परस्परावलंबन दर्शवते - वातावरण, जलमंडल आणि मृदावरण.
14	जैविक घटक/Biotic component	परिसंस्थेतील सजीव घटक परिसंस्थेच्या जैविक घटकांचा भाग बनतात.
15	ब्रूड परजीवी/Brood parasitism	पक्ष्यांमध्ये परजीवीपणाचा एक अनोखा प्रकार आहे जेथे परजीवी पक्षी यजमानाच्या घराट्यात अंडी घालतो आणि यजमानांना ते हाकलून देतो.
16	मांसाहारी/Carnivores	तृणभक्षी किंवा अन्न आणि उर्जेसाठी प्राथमिक ग्राहकांवर अवलंबून असलेले प्राणी मांसाहारी म्हणून ओळखले जातात.
17	हवामान बदल/Climate change	हवामान आणि हवामानाच्या पॅरामीटर्सच्या बदलत्या पद्धतीमुळे ते अनिश्चित, अप्रत्याशित आणि चढ-उतार होते. हा हवामान बदल आहे.
18	परिसीमा/Climax	उत्तराधिकाराच्या प्रक्रियेचा हा शेवटचा टप्पा आहे. ज्या प्रजातींवर प्रक्रिया समाप्त होते ती परिसीमा समुदाय म्हणून ओळखली जाते.
19	सह-विलुप्त होणे/Co-extinctions	ही अशी परिस्थिती आहे की जेव्हा एखादी प्रजाती नामशेष होते तेव्हा तिच्याशी संबंधित वनस्पती आणि प्राण्यांच्या प्रजाती देखील नामशेष होतात.

20	कंपोस्टिंग/Composting	एरोबिक परिस्थितीत (ऑक्सिजनच्या उपस्थितीत) सेंद्रिय घनकचऱ्याचे विघटन कंपोस्टिंग म्हणून ओळखले जाते.
21	कॉमन्सॅलिझम/Commensalism	दोन प्रजातींमधील परस्परसंवादाचा प्रकार जेव्हा एखाद्या जीवाला फायदा होतो आणि इतर एखाद्या संघटनेत तटस्थ राहतात. उदाहरणार्थ, एपिफाइट आणि आंबा; व्हेलच्या पाठीवर वाढणारी बार्नॅकल्स.
22	स्पर्धा/Competition	दोन प्रजातींमधील परस्परसंवादाचा प्रकार जेथे दोन्हीवर नकारात्मक परिणाम होतो (हानी). उदाहरण- वनस्पती आणि शाकाहारी प्राणी.
23	संवर्धन/Conservation	नैसर्गिक संसाधनांचा (सजीव आणि निर्जीव दोन्ही) विवेकपूर्ण वापर जेणेकरून ते गमावले जाणे, वाया जाणे किंवा नामशेष होण्यापासून रोखणे.
24	क्रायोस्फीअर/Cryosphere	पृथ्वीच्या पृष्ठभागाने बर्फ आणि हिमनद्याने व्यापलेले क्षेत्र क्रायस्फियर म्हणून ओळखले जाते.
25	डेट्रिटिव्हर्स/Detrivores	डेट्रिटसचे विघटन करणारे सूक्ष्मजीव डेट्रिटिव्हर्स आहेत.
26	विघटनकर्ता/Decomposer	जीवाणू, बुरशी इत्यादी जीवाणू जे मृत वनस्पती आणि प्राण्यांच्या जैव विघटनामध्ये गुंतलेले असतात त्यांना विघटन करणारे म्हणतात.
27	पानझडी/Deciduous	विशिष्ट कालावधीसाठी सर्व पाने गळणारी झाडे.
28	लोकसंख्या/Demography	मानवाच्या लोकसंख्येच्या आकाराचा सांख्यिकीय अभ्यास.
29	डीडीटी/DDT	ऑर्गेनोक्लोरीन रसायन कृषी वापरात कीटकनाशक/कीटकनाशक म्हणून वापरले जाते. आता, त्याच्या वापरामुळे जैवसंचयमुळे कहर झाला आहे.
30	पर्यावरणशास्त्र/Ecology	सजीवांच्या एकमेकांशी तसेच त्यांच्या पर्यावरणाशी असलेल्या संबंधांचा वैज्ञानिक अभ्यास. ए.जी. टन्सले यांनी पर्यावरणशास्त्राची संकल्पना मांडली.
31	पर्यावरण/Environment	कोणत्याही जीवाच्या अस्तित्वावर त्याच्या आयुष्यभर प्रत्यक्ष किंवा अप्रत्यक्षपणे प्रभाव टाकणारी कोणतीही गोष्ट पर्यावरणाची रचना करते.

32	परिसंस्था/Ecosystem	परिसंस्था एखाद्या क्षेत्राच्या जैविक आणि अजैविक घटकांमधील परस्परसंवाद आणि परस्परावलंबन दर्शवते जे वस्तुमान आणि उर्जेचा प्रवाह सुनिश्चित करते.
33	पारिस्थितिक प्रणाली सेवा/Ecosystem services	परिसंस्थाद्वारे देऊ केलेल्या आर्थिक, पर्यावरणीय आणि सौंदर्यविषयक वस्तू आणि सेवांची विस्तृत श्रेणी पारिस्थितिक प्रणाली सेवा म्हणून ओळखली जाते.
34	इकोटोन/Ecotone	दोन किंवा अधिक विविध परिसंस्थांमधील जंक्शनचा झोन. उदाहरणार्थ, मुहाने, गवताळ प्रदेश इ.
35	इकोटाइप/Ecotype	एक वनस्पती किंवा प्राणी प्रजाती जी स्थानिक पर्यावरणीय परिस्थितीशी जुळवून घेत विशिष्ट निवासस्थान व्यापते.
36	इकोक्लाईन/Ecocline	पर्यावरणीय ग्रेडियंटसह एका परिसंस्थेतून दुसऱ्या परिसंस्थेमध्ये प्रजातींच्या रचनेत हळूहळू आणि सतत बदल, दोन्हीमध्ये कोणताही स्पष्ट फरक नसतो. हे एक भौतिक संक्रमण क्षेत्र आहे.
37	इकोलॉजिकल नीचेस/Ecological niche	इकोसिस्टमच्या जीवाद्वारे कार्यात्मक आणि पर्यावरणीय भूमिका बजावली जाते. एखाद्या जीवाच्या त्याच्या पर्यावरणातील जैविक तसेच अजैविक घटकांशी असलेल्या सर्व संबंधांची ही बेरीज आहे.
38	पर्यावरणीय उत्तराधिकार/Ecological succession	हे दिलेल्या क्षेत्राच्या प्रजातींच्या रचनेत हळूहळू आणि बऱ्यापैकी अंदाजे बदल आहे.
39	इकोफेन/Ecophene	जी लोकसंख्या समान जीनोटाइपने वैशिष्ट्यीकृत आहे परंतु विशिष्ट अधिवासात भिन्न फिनोटाइप आहे ती इकोफेन म्हणून ओळखली जाते.
40	पर्यावरणीय कार्यक्षमता/10% कायदा/Ecological efficiency/10% law	एका ट्रॉफिक स्तरावरून दुसऱ्या स्तरावर वस्तुमान आणि ऊर्जा हस्तांतरणाचा दर मागील स्तराच्या फक्त 10% आहे. हा 10% ऊर्जा कायदा आहे जो इकोसिस्टमची पर्यावरणीय कार्यक्षमता दर्शवतो.
41	पर्यावरणीय पाऊलखुणा/Ecological footprint	हे पर्यावरणाची वहन क्षमता किंवा पर्यावरणाची पुनर्निर्मिती करण्याच्या क्षमतेच्या संदर्भात नैसर्गिक आणि पर्यावरणीय संसाधनांचा वापर आणि शोषण दर्शवते.

42	स्थानिक जैवविविधता/Endemic biodiversity	पृथ्वीच्या पृष्ठभागावर मर्यादित वितरण असलेल्या विशिष्ट आणि विशिष्ट भौगोलिक परिस्थितीशी जोडलेल्या प्रदेशाच्या जैवविविधतेला स्थानिक जैवविविधता म्हणतात.
43	सुपोषण/Eutrophication	नायट्रेट्स आणि फॉस्फेट्सच्या अत्यधिक एकाग्रतेमुळे पाण्याच्या स्रोतांचे जास्त प्रमाणात फलन होणे ज्यामुळे अलाल ब्लूम होते हे सुपोषण आहे.
44	युरीफॅजिक जीव/Euryphagic organisms	ज्या वनस्पती आणि प्राण्यांमध्ये अन्नासाठी मोठ्या प्रमाणात सहनशीलता असते ते युरीफॅजिक असतात.
45	युरीथर्मल जीव/Eurythermal organisms	ज्या वनस्पती आणि प्राणी तापमानासाठी विस्तृत सहनशीलता आहेत ते युरीथर्मल आहेत.
46	युरीहायड्रिक जीव/Euryhydric organisms	ज्या वनस्पती आणि प्राण्यांमध्ये पाण्याची व्यापक प्रमाणात सहनशीलता असते ते युरीहायड्रिक असतात.
47	EIA	विकास प्रकल्पामुळे पर्यावरणावर होणाऱ्या परिणामांचे विश्लेषण म्हणजे पर्यावरणीय प्रभाव मूल्यांकन (EIA).
48	बहिस्थाने संरक्षण/Ex-situ conservation	जेव्हा एखादी प्रजाती तिच्या नैसर्गिक अधिवासाच्या बाहेर संरक्षित केली जाते तेव्हा तिला बहिस्थाने संरक्षण असे म्हणतात. उदाहरणार्थ- प्राणीसंग्रहालयातील संवर्धन, वनस्पति उद्यान इ.
49	वनस्पति/Flora	एखाद्या प्रदेशातील वनस्पती समुदाय म्हणजे त्या क्षेत्राची वनस्पती.
50	जीवसृष्टी/Fauna	एखाद्या प्रदेशातील प्राणी समुदाय हा त्या क्षेत्राचा प्राणी असतो.
51	अन्न साखळी/Food chain	परिसंस्थेमध्ये वस्तुमान आणि उर्जेचा रेखीय आणि अनुक्रमिक प्रवाह